

شناسایی شاخص‌های مؤثر بر گردشگری روستایی با تأکید بر رویکرد گردشگری پایدار (مورد مطالعه: مناطق روستایی استان اصفهان)

احمد حجاریان^{*۱}

۱. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: a.hajarian@ltr.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۰۲ تیر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۰۷ مهر ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: خواستگاه ادبیات و توسعه مضامین علمی و عملیاتی گردشگری پایدار، بیشتر از جنبه اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی قابل بحث است که پیشران‌های کارکردی خود را در دل طراحان و مفسران ملل توسعه‌یافته می‌بیند. از این گذار، از گردشگری پایدار روستایی به‌عنوان شاهراه کلیدی دنیای آتی در بهره‌برداری محیطی، سرزمینی و محلی یاد می‌شود.

هدف: هدف مقاله حاضر شناسایی شاخص‌های مؤثر بر گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار در نواحی روستایی اصفهان است.

روش‌شناسی: روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی و نوع آن از نظر هدف، بنیادی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری ۱۹ روستای انتخابی هدف گردشگری استان اصفهان و از مجموع ۳۸۰۸ خانوار ساکن در سکونتگاه‌های روستایی، با فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۴۹ خانوار برآورد و این افراد با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. برای آزمودن مدل مفهومی پژوهش و بررسی تأثیر ابعاد پژوهش بر توسعه گردشگری پایدار روستایی از تکنیک حداقل مربعات جزئی و از نرم‌افزار Smart PLS، استفاده گردید.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی پژوهش مناطق روستایی استان اصفهان می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: یافته‌ها نشان می‌دهد ضرایب t بین متغیرهای اصلی پژوهش، بالای ۲/۵۸ بوده یعنی رابطه معنادار و مستقیم است؛ بدین ترتیب ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی بر توسعه گردشگری روستایی تأثیر مثبت و معناداری دارد که مقدار R^2 نشان می‌دهد ۹۴٫۳ درصد توسعه گردشگری روستایی با دستیابی به ابعاد چهارگانه تبیین شده و بعد اجتماعی با ضریب ۰/۸۹، تأثیر بیشتری نسبت به سایر ابعاد بر توسعه گردشگری روستایی داشته است.

نتیجه‌گیری: بنابراین به منظور ارتقای سطح توسعه گردشگری روستایی شاخص‌های اقتصادی مورد توجه بیشتری قرار گیرد تا برآیند نهایی توسعه گردشگری پایدار بهبود یابد.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، گردشگری روستایی، خانوار روستایی، مدل ساختاری PLS، استان اصفهان.

مقدمه

دستیابی به جامعه‌ای توسعه‌یافته و به‌دوراز هرگونه فقر و تنگدستی و حفظ منزلت انسانی در جامعه هدف اصلی هر دولت و حاکمیت در طول تاریخ زندگی جوامع بشری است (Gkartzios & Lowe, 2019, Ray, 2010). صاحب‌نظران توسعه درون‌زا و پایدار بر این اعتقاد هستند که توسعه را باید افراد و بالأخص بخش‌های ضعیف همان جامعه شکل بخشند. بنابراین هدف اصلی توسعه باید ایجاد الگوی مطلوب رشد همگانی برای تمامی اقشار جامعه به‌ویژه ایجاد درآمد برای گروه‌های محروم و ناتوان جامعه باشد. در فرایند توسعه، چگونگی دستیابی به عدالت اجتماعی در سکونتگاه‌های انسانی به‌ویژه سکونتگاه‌های روستایی از مسائل اصلی برنامه ریزان و سیاست‌گذاران بوده است (Lowe, 2010).

وجود نابرابری و ابعاد مختلف آن از نشانه‌های مهم توسعه‌نیافتگی است که رفع چنین کمبودهایی مستلزم نگرش و توجه جدی به نحوه پراکندگی شاخص‌های توسعه در سطوح مختلف است. درواقع امروزه این مسئله آشکار شده است که لازمه رسیدن به توسعه، توجه به بخش‌های پایه و ضعیف یک جامعه یعنی روستاها و بخش روستایی است (Esparcia, 2014). نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری گردیده است (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۳: ۱۹). همچنین با تغییر و تحولات ایجادشده در مفهوم توسعه روستایی بیشتر به فرایندی اطلاق می‌شود که اهداف نهایی آن شامل توانمندسازی گروه‌های هدف، توسعه اشتغال، بهبود کیفیت زندگی، کاهش آسیب وارده به محیط‌زیست و درنهایت عدالت بین نسلی است و یکی از مهم‌ترین راهکارهای توسعه روستایی گردشگری پایدار روستایی به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه می‌باشد (Gkartzios & Scott, 2014; Ray, 2001; Marini & Mooney, 2006). مناطق روستایی در جهان با استفاده از توانمندسازی و برخورداری از مواهب و جاذبه‌های طبیعی روستا توانسته است به ترمیم ساختار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستایی بپردازند (جوان، ۱۴۰۰: ۷۰).

فعالیت‌های اقتصادی کلیدی در جهت توسعه روستایی شامل فعالیت‌های اولیه از قبیل کشاورزی و ماهیگیری می‌باشد (World Bank, 2008). درحالی که متخصصان سعی در بهبود شرایط روستایی از طریق رویکردهایی دارند تا حاصلخیزی خاک را ارتقاء بخشند، اصلاحات ارضی را انجام دهند و تکنولوژی را ارتقاء دهند، اما این رویکردهای توسعه‌ای، کمتر منجر به توسعه روستایی شده‌اند و بایستی در جستجوی رویکردی جایگزین جهت توسعه روستایی بود. یکی از این رویکردها، رویکرد گردشگری پایدار می‌باشد. این رویکرد میتواند به توسعه نواحی و مناطقی که میلیون‌ها نفر از روستاییان واقع در مکان‌هایی که مقصد گردشگری زندگی می‌کنند، بینجامد.

این صنعت با سهم ۱۰/۴ درصدی از تولید ناخالص داخلی و ۱۰ درصدی از کل اشتغال دنیا، در سال 2018 ازجمله بزرگ‌ترین صنایع در دنیا شناخته شده است (WTTC, 2018). جنبه اشتغالی صنعت گردشگری و تأثیر آن بر کارکردهای توسعه‌ای و اقتصادی-اجتماعی در منطقه یا کشور سبب شده که به مثابه جایگزینی مناسب و راهبردی برای توسعه به‌ویژه در زمانی که سود سایر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، مطرح شود (WTTC, 2018)؛ یعنی می‌تواند به منزله یک فعالیت اقتصادی جایگزین در اقتصاد تک محصولی، روند توسعه را با تنوع بخشی به اقتصاد ملی سرعت بخشد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۸۲).

امروزه صنعت گردشگری به یکی از بزرگ‌ترین صنایع خدماتی جهان از لحاظ درآمدزایی تبدیل شده است (فرجی و همکاران، ۱۳۹۶) و بسیاری از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آن را رکن اصلی توسعه پایدار می‌دانند (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹: ۱۳۶؛ صحنه و خداداد، ۱۳۹۳). توسعه گردشگری به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان یک ابزار مهم در ترویج رشد اقتصادی، کاهش فقر و پیشبرد امنیت غذایی موردتوجه قرار گرفته است. گردشگری از دیدگاه توسعه پایدار، منبعی قابل‌اتکا در بسیاری از کشورها است که می‌تواند تأثیر فزاینده‌ای برافزایش

درآمد در سطح ملی و محلی و نیز افزایش فرصت‌های اجتماعی و تحول و گسترش تولیدات با حفظ منافع آیندگان داشته باشد. در رویکرد معیشت پایدار، جهت حل این معضل و افزایش دارایی‌های مردم محلی، بر متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی روستاها بسیار تأکید می‌شود. چراکه هرچه اقتصاد روستاها متنوع‌تر باشد با ایجاد فرصت‌های بیشتر و بهره‌گیری از قابلیت‌ها، زمینه دسترسی بیشتر روستاییان به استانداردهای زندگی فراهم می‌گردد و در زمینه متنوع سازی اقتصاد روستایی تأکید اصلی بر فعالیت‌های خارج از مزرعه بوده و اهمیت آن به حدی است که از آن به‌عنوان عامل زنده نگه‌دارنده‌ی روستاها یاد می‌شود (Ellis, 2010: 7).

یکی از این فعالیت‌ها، گسترش گردشگری به‌عنوان مکملی مطمئن، در راستای گذران پایدار نمودن معیشت پایدار روستاییان است (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۵). در سه دهه اخیر، صنعت گردشگری نقش فزاینده‌ای در اقتصادهای محلی ایفا کرده است و بخشی از تغییر ساختار جهانی را رقم زده است. اگر در گذشته گردشگری توده‌وار متداول‌ترین شیوه سفر بود، امروز گردشگری در گروه‌های کوچک که به دنبال تجربه‌های جدید در زندگی هستند و هم‌زمان به محیط‌زیست نیز توجه می‌کنند صورت می‌گیرد (Gherorghe et al, 2014: 12). با توجه به این تغییر رویکرد، امروزه بسیاری توافق دارند که گردشگری پایدار می‌تواند کاتالیزور توسعه اجتماعی و اقتصادی و زیست محیطی مناطق روستایی باشد و از آن به‌عنوان ابزاری برای توسعه جامعه بهره‌مند شوند (Giampiccoli & Kalis, 2012: 101).

همان‌طور که گفته شد توسعه گردشگری در کشورهای در حال توسعه در جهت توسعه پایدار وجود دارد؛ و گردشگری در این مناطق سبب افزایش اشتغال و تولید ناخالص داخلی (GDP) می‌گردد (Mitchell, 2012; Ashley, 2010). گردشگری در مناطق مختلف دارای اثرات مستقیم از جمله: افزایش درآمد از طریق افزایش اشتغال و اثرات غیرمستقیم شامل: توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه زیرساخت‌ها، افزایش صادرات که منبع عمده ارزآوری می‌باشد (Blake et al. 2008; Croes & Vanegas, 2008; Mitchell, 2012; Muganda, Sahli & Smith, 2010; Spenceley & Meyer, 2012). پژوهش‌ها به بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم اثرات گردشگری در توسعه پرداخته‌اند (Blake, 2008; Spenceley & Meyer, 2012). علاوه بر این اکثر مطالعات در این زمینه به بررسی تأثیرات اقتصادی می‌پردازند در صورتی اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی هم حائز اهمیت هستند (Ashley & Roe, 2002; Scheyvens, 2007; Spenceley & Meyer, 2012). در این زمینه میچل^۱ و اشلی (۲۰۱۰) در نظر دارند که میزان اثرات گردشگری بر توسعه باید شامل بسیاری از جنبه‌ها از جمله: توسعه اقتصاد محلی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی، معیشت پایدار و... باشد.

استان اصفهان با داشتن جاذبه‌های فراوان طبیعی و انسانی به مقصد بسیاری از گردشگران داخلی و بعضاً خارجی تبدیل گردید. این استان به علت داشتن موقعیت ویژه همواره دارای بیشترین سهم از گردشگران بوده که از علل آن می‌توان به نزدیکی به استان تهران (مراکز جمعیتی)، قرارگیری در مسیر جاده‌های ارتباطی، اقلیم مناسب گردشگری و غیره اشاره کرد. علاوه بر شهر اصفهان که در زمینه جذب جمعیت گردشگر ممتاز می‌باشد، نقاط روستایی استان نیز می‌تواند در این زمینه پویا باشد که در سال‌های اخیر نواحی روستایی مورد توجه بسیاری از گردشگران قرار گرفته است. نواحی روستایی این منطقه در این ناحیه، به دلیل نزدیکی به مراکز جمعیتی بزرگ دارای پتانسیل عظیم جهت گسترش گردشگری می‌باشد. از سوی دیگر در سال‌های اخیر گسترش راه‌های ارتباطی و همچنین افزایش سفرها و گردشگری در این استان، اثرات مختلف فعالیت‌های گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی افزایش قابل توجهی پیدا کرده است. لذا با توجه به مقدمه ذکر شده، مناطق روستایی استان اصفهان هنوز نتوانسته‌اند سهم خود در گردشگری به طور عام و گردشگری پایدار به طور خاص را محقق نمایند و مناطق روستایی هدف

گردشگری مورد مطالعه در این تحقیق، دارای شاخص‌های ناپایداری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیط زیستی می‌باشند.

از این رو تحقیق حاضر در پی پاسخ به سؤال زیر است: شاخص‌های مناسب برای توسعه گردشگری روستایی با تاکید بر گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه چیست؟

برگلدن و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان کاربرد علیت گرانجر چند متغیره برای بررسی گردشگری و رشد ماداگاسکار به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه گردشگری توانسته است در ماداگاسکار رشد اقتصادی ایجاد کند اما در مورد سایر ابعاد بررسی نشده است. آلام و پارامتی^۱ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان تأثیر گردشگری بر نابرابری درآمد در اقتصادهای در حال توسعه: فرضیه منحنی کوزنتس، استفاده از روش داده‌های تابلویی در دوره ۱۹۹۱-۲۰۱۱ برای ۴۹ کشور در حال توسعه و توسعه یافته به این نتیجه رسیدند که توسعه صنعت گردشگری باعث افزایش رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه شده و فرضیه کوزنتس نیز تأیید گردید. اسنیشکا^۲ و همکاران (۲۰۱۴) در مقاله‌ای به تأثیر عوامل اقتصادی بر توسعه گردشگری روستایی: مورد لیتوانی پرداخته‌اند نویسندگان با تجزیه و تحلیل ادبیات علمی تحقیق به این نتیجه گیری می‌رسند که گردشگری پایدار روستایی منجر به افزایش درآمد و اشتغال شده و به توسعه اجتماعی و اقتصادی کمک خواهد کرد. علاوه بر این، همچنین به حفظ و توسعه فرهنگ محلی در مناطق روستایی کمک می‌کند. گردشگری روستایی نه تنها فرصت‌های تجاری را برای ساکنان محلی ارائه می‌دهد، بلکه مناطق روستایی را نیز ترغیب به بازسازی می‌کند و توسعه اقتصادی و نیز افزایش کیفیت زندگی برای بازدیدکنندگان و جوامع روستایی را به همراه دارد. پاول و سرجیش (۲۰۱۷) در مقاله‌ای تحت عنوان تأثیر گردشگری مسئول در پایداری مقصد و کیفیت زندگی جامعه در مقصد گردشگری به بررسی تأثیر گردشگری در درک کیفیت زندگی جوامع در مقصد گردشگری و ایجاد گردشگری پایدار در مقصد می‌پردازند نتایج تحقیق نشان می‌دهد که افزایش توجه به معیشت پایدار، مشارکت اجتماعی و آگاهی محیطی می‌تواند سهم قابل توجهی را در جهت مدیریت گردشگری پایدار داشته باشد. این در حالی است که گردشگری در مقصد می‌تواند تلاش‌های توسعه گردشگری پایدار را افزایش دهد و این به نوبه خود می‌تواند کیفیت زندگی جوامع و فضای رقابتی در مقصد گردشگری را بهبود یابد. باتلر^۳ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان تقویت توانمندسازی جامعه و ایجاد ظرفیت از طریق گردشگری به مطالعه نقش گردشگری در ظرفیت‌سازی و توانمندسازی جوامع روستایی افریقا جنوبی از بعد اجتماعی می‌پردازد. بوتلر معتقد است در برنامه‌های توسعه گردشگری روستایی منافع اجتماعی بندرت مورد توجه قرار گرفته است. اوپسال و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان کیفیت زندگی (QOL) و پژوهش رفاه در زمینه گردشگری با توجه به گسترش اخیر تحقیقات در مورد کیفیت زندگی و رفاه در گردشگری، به توصیف شرایط ساکنان جوامع میزبان و گردشگران پرداخته‌اند. تحقیقات تجربی نشان می‌دهد که گردشگری در واقع می‌تواند کیفیت زندگی افراد مرتبط و درگیر در گردشگری و غیر مرتبط در گردشگری را به طور یکسان بهبود بخشد.

عینالی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار اجتماعات محلی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری- استان زنجان)" نتایج نشان می‌دهد که توسعه گردشگری سبب تأثیرگذاری مثبت در شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی و تأثیرگذاری منفی در شاخص زیست محیطی گردیده است. همچنین در مدل برازش رگرسیونی، ضریب تعیین برابر با (۰.۸۴۲)، بوده است که نشان‌دهنده تأثیر مثبت گردشگری روستایی بر ابعاد متغیرهای مستقل تحقیق می‌باشد. رتبه‌بندی آزمون کروسکال والیس نیز نشان می‌دهد که به ترتیب روستاهای ویر، سوکهریز، حاجی سیران، شیت بیشترین تأثیر را از گردشگری روستایی در منطقه پذیرفته‌اند. جوان و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل فضایی اثرات گردشگری بر تحولات کالبدی سکونتگاه

6-Alam and paramte
6-esnishka
4- Butler
3-oisel

های روستایی شهرستان رضوانشهر به این نتایج رسیدند که گردشگری روستایی در ناحیه رضوانشهر دارای تنوع و تفاوت در شدت اثرات بر حسب واحدهای مکانی بوده است. به گونه‌ای که، اثرات کالبدی گردشگری (خانه‌های دوم، واحدهای خدماتی، تغییرات کاربری اراضی و قیمت زمین) در محدوده‌ی ساحلی، شدت بیشتری نسبت به کانون‌های روستایی در محدوده دشتی و کوهپایه‌ای دارد. رضایی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی میزان پایداری گردشگری روستایی: مطالعه موردی دهستان هوره، استان چهارمحال و بختیاری" نتایج نشان‌دهنده پایداری پایین ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی روستاها بود؛ و در این زمینه، کمترین میزان پایداری از دید پاسخ‌گویان به شاخص‌های آلودگی (با میانگین ۰/۲۰۵)، امنیت (با میانگین ۰/۳۰۵) و منابع سرزمین (با میانگین ۰/۳۱۶) مربوط می‌شد و بهترین وضعیت شاخص‌ها نیز مربوط به افزایش آگاهی (با میانگین ۰/۴۹۷)، جلوگیری از مهاجرت (با میانگین ۰/۴۱۵) و عدالت و رفاه اقتصادی (با میانگین ۰/۴۱۰) برآورد شد. بر این اساس، برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار گردشگری از الزامات اساسی برای بهبود شرایط زیست و فعالیت در محدوده مورد مطالعه به شمار می‌رود. مهری تالار پشته و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "تبیین نقش گردشگری در پایداری کالبدی روستاهای شهرستان قائم‌شهر با تکیه بر نظر مدیران محلی" در جمع‌آوری داده‌ها از مقیاس طیف لیکرت استفاده شده و سپس در تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و آزمون آماری t جهت اطمینان از نرمال بودن توزیع داده‌ها و سپس از روش آماری همبستگی و رگرسیون و آزمون‌های آماری پارامتری نظیر آزمون همبستگی پیرسون بهره گرفته شده است. نتایج پژوهش در ناحیه مورد مطالعه نشان‌دهنده تأثیر گردشگری بر پایداری شاخص‌های کالبدی می‌باشد. حجت‌شماسی و جوان (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان اکوتوریسم و پایداری محیط زیست روستایی در شهرستان رودبار نشان دادند که میزان درجه سطح پایداری زیست‌محیطی در روستاهای مورد مطالعه متفاوت است به‌طوری‌که روستای شیرکوه با میزان پایداری ۰/۷۲۳ (سطح خوب) در بالاترین سطح پایداری در بین روستاهای مورد مطالعه دارد. روستاهای حلیمه جان با ۰/۶۸۹ و شهربیجار نیز با ۰/۶۸۷ در جایگاه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. روستای کلشتر با ۰/۱۸۲ بدترین سطح پایداری را داشته و در وضعیت ناپایدار قرار دارد. همچنین نتایج آزمون آنووا در شاخص‌های زیست‌محیطی نشان داد که روستاهای شیرکوه، حلیمه‌جان و شهربیجار، با توجه به بررسی نتایج داده‌های بدست آمده و نظرات متخصصان رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفته و از میانگین سطح پایداری مطلوبی برخوردار هستند. روستای کلشتر نیز در پایین‌ترین رتبه قرار دارد. جوان و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار به این نتایج رسیدند که عواملی مانند شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل، تدوین و اجرای سند راهبردی و توسعه گردشگری روستایی و اطلاع‌رسانی مناسب از توانمندی‌های گردشگری روستایی از تأثیرگذارترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار روستا به شمار می‌آیند.

مطالعات و پژوهش‌های متعددی به بررسی ابعاد مختلف گردشگری چه در حوزه کلان و چه در حوزه خرد در ایران صورت گرفته است. بررسی مهم‌ترین نظریات و البته محورهای مورد تأکید محققان مختلف در دنیا، راهکار مناسبی برای ترسیم نظری و تئوریک این مطالعه و بهره‌مندی از دیدگاه‌های موجود در این حوزه است. آنچه تاکنون به‌طور گسترده به آن توجه شده است مباحث مربوط به ابعاد (اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و ...) موضوع گردشگری و عوامل مرتبط با آن است و در این بین، برخی از صاحب‌نظران داخلی و خارجی به مقوله گردشگری و عوامل مرتبط با آن توجه داشته‌اند و مباحثی پیرامون، گردشگری، گردشگری خلاق، ارایه مدلهای توسعه ای و ... را مورد بررسی قرار داده‌اند. لذا وجه تمایز و نوآوری این تحقیق با سایر مطالعات در استفاده از رویکرد بحث گردشگری پایدار روستایی و استفاده از معادلات ساختاری، بوده است.

روش‌شناسی

تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات همبستگی است. جامعه آماری پژوهش را ۳۸۰۸ سرپرست خانوار ۱۹ روستای انتخابی که دارای ظرفیت و پتانسیل بالقوه برای گردشگری می-

باشد، هدف گردشگری در استان اصفهان را تشکیل داد. از فرمول کوکران برای محاسبه حجم نمونه آماری استفاده شد که بر این اساس حجم نمونه برابر با ۳۴۹ خانوار برآورد شد. اسامی آن‌ها و تعداد پرسشنامه‌های اختصاص داده شده به هر روستا، در (جدول ۱) نمایش داده شده است. همچنین انتخاب نمونه‌ها به روش تصادفی سیستماتیک بود. پرسشنامه مشتمل بر دو بخش است. بخش اول مربوط به مشخصات فردی پاسخگویان شامل جنسیت، سن، میزان تحصیلات، شغل، تعداد خانوار و درآمد بود. بخش دوم مربوط به سنجش شاخص‌های توسعه گردشگری پایدار روستایی (اجتماعی، اقتصادی، برنامه ریزی و مدیریتی و زیرساختی و خدماتی) موثر بر کاهش فقر پاسخگویان و در قالب طیف لیکرت پنج سطحی (خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) استفاده شد. (حافظ نیا، ۱۳۸۹: ۷۴). روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با نظر اصلاحی استادان دانشگاه و کارشناسان و پس از انجام اصلاحات لازم در چند مرحله تأیید شد. و برای رعایت اصول و تکنیک کار و سنجش میزان پایایی در تدوین و تنظیم پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ در SPSS 22 استفاده گردید. نتایج حاکی از آن است که پرسشنامه از پایایی بالا برخوردار است به طوری که پایایی کل پرسشنامه برابر ۰/۸۵۵ است. برای سنجش اطلاعات گردآوری از مدل معادلات ساختاری (Smart PLS) استفاده شده است.

جدول ۱. روستاهای مورد مطالعه و برآورد حجم نمونه در آن

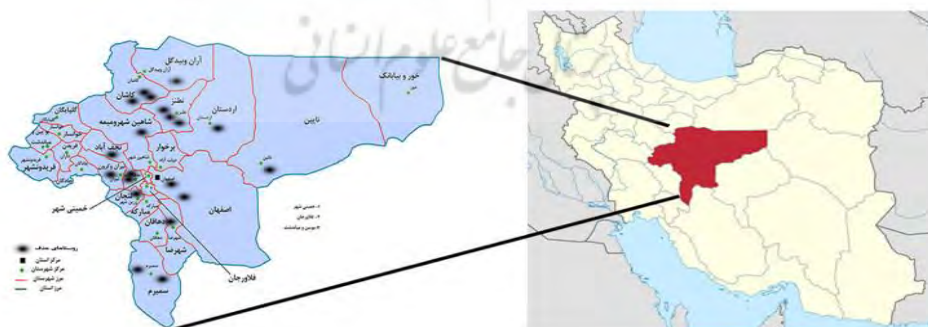
روستا	نام شهرستان	تعداد کل خانوار	درصد	سهم پرسشنامه
قهی	اصفهان	۲۰۷	۵/۴	۲۱
هسینجه	نجف آباد	۳۶۴	۹	۳۸
دره	کاشان	۱۹۵	۵/۷۳	۲۰
هاردنگ	لنجان	۸۰	۱/۷۶	۷
کلهرود	برخوار و میمه	۶۵	۲/۲۴	۵
مهرجان	نابین	۴۴۳	۱۳/۳۰	۳۷
نیسیان	اردستان	۶۲	۲/۱۴	۵
دماب	نجف آباد	۶۴	۲/۲۱	۶
قورتان	اصفهان	۱۳۵	۲/۶۶	۱۳
دنگزلو	سمیرم	۱۵۹	۳/۴۹	۱۶
خفر	سمیرم	۳۴۰	۸/۳۹	۲۲
سه	برخوار و میمه	۳۹۵	۱۰/۶۴	۳۰
مشهد اردهال	کاشان	۲۲۰	۶/۶۰	۲۲
نشلج	کاشان	۱۶۵	۱/۷۰	۱۵
جاجا	تبروان و کرون	۱۵۵	۲/۱۶	۱۲
اسفرجان	شهرضا	۱۸۵	۴/۳۹	۱۴
هنجن	نطنز	۲۱۴	۷/۱۴	۳۳
طرق	نطنز	۱۴۵	۱۰/۱۲	۲۰
ابیانه	نطنز	۲۱۵	۵/۶۱	۱۳
مجموع	۱۹	۳۸۰۸	۱۰۰	۴۱۴

جدول ۲. شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پایدار به همراه آلفای کرونباخ

گویه‌ها	اماره / متغیر
کاهش مهاجرت از روستا به شهر، بالا رفتن سطح استاندارد زندگی بر اثر گردشگری، افزایش حفظ حریم خصوصی، افزایش انسجام و صمیمیت خانوادگی و اجتماعی، زنده نگه‌داشتن فرهنگ محلی و حفظ هویت اقتصادی، حمایت از ارزش‌ها و الگوهای اقتصادی، کاهش ناهنجاری‌ها در بین جوانان، همکاری مردم محلی با اعضای شورا، ارائه اطلاعات لازم توسط مراکز به مردم محلی، دسترسی افراد به اطلاعات گردشگری، افزایش مشارکت اجتماعی در روستا، همفکری و مشورت با زنان، فعالیت نهادهای دولتی در گردشگری، افزایش ماندگاری در روستا، افزایش میزان رضایت از زندگی	اجتماعی (آلفا = ۰/۸۷۵)
منافع اقتصادی، ترجیح دادن کار در بخش گردشگری، افزایش سطح درآمد با گسترش گردشگری، امکان پس‌انداز درآمد از گردشگری، ایجاد فرصت‌های اجتماعی بر اثر گردشگری، ایجاد فرصت‌های اجتماعی برای زنان، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، دائمی بودن درآمدهای گردشگری، حمایت از سرمایه‌گذاران کوچک محلی، کاهش بیکاری فصلی و دائمی به سبب گردشگری، امکان ایجاد بازارچه‌های خود اشتغالی با رویکرد توسعه	اقتصادی (آلفا = ۰/۸۶۲)
زیبایی‌های طبیعی، حفظ منابع آب، حفظ گونه‌های کمیاب گیاهی، وجود قوانین حفاظت از گیاهان و جانوران، حفاظت از مناطق و سایت‌های گردشگری، اعتقاد مردم به حفظ محیط‌زیست برای آیندگان، حفظ مراتع و جنگل‌ها، وجود دوره‌های آموزشی برای آگاه‌سازی مردم در جهت حفاظت محیط‌زیست، برخورداری مکان‌های گردشگری از سیستم جمع‌آوری زباله	زیست محیطی (آلفا = ۰/۷۹۹)
سهولت دسترسی به روستا از طریق معابر اصلی و فرعی، سهولت دسترسی به امکانات حمل‌ونقل، افزایش تغییرات کاربری اراضی کشاورزی، بهره‌برداری مناسب از ظرفیت‌های طبیعی، تغییر اراضی زراعی به مسکن، اقامتگاه و..	کالبدی (آلفا = ۰/۸۸۵)

قلمرو جغرافیایی پژوهش

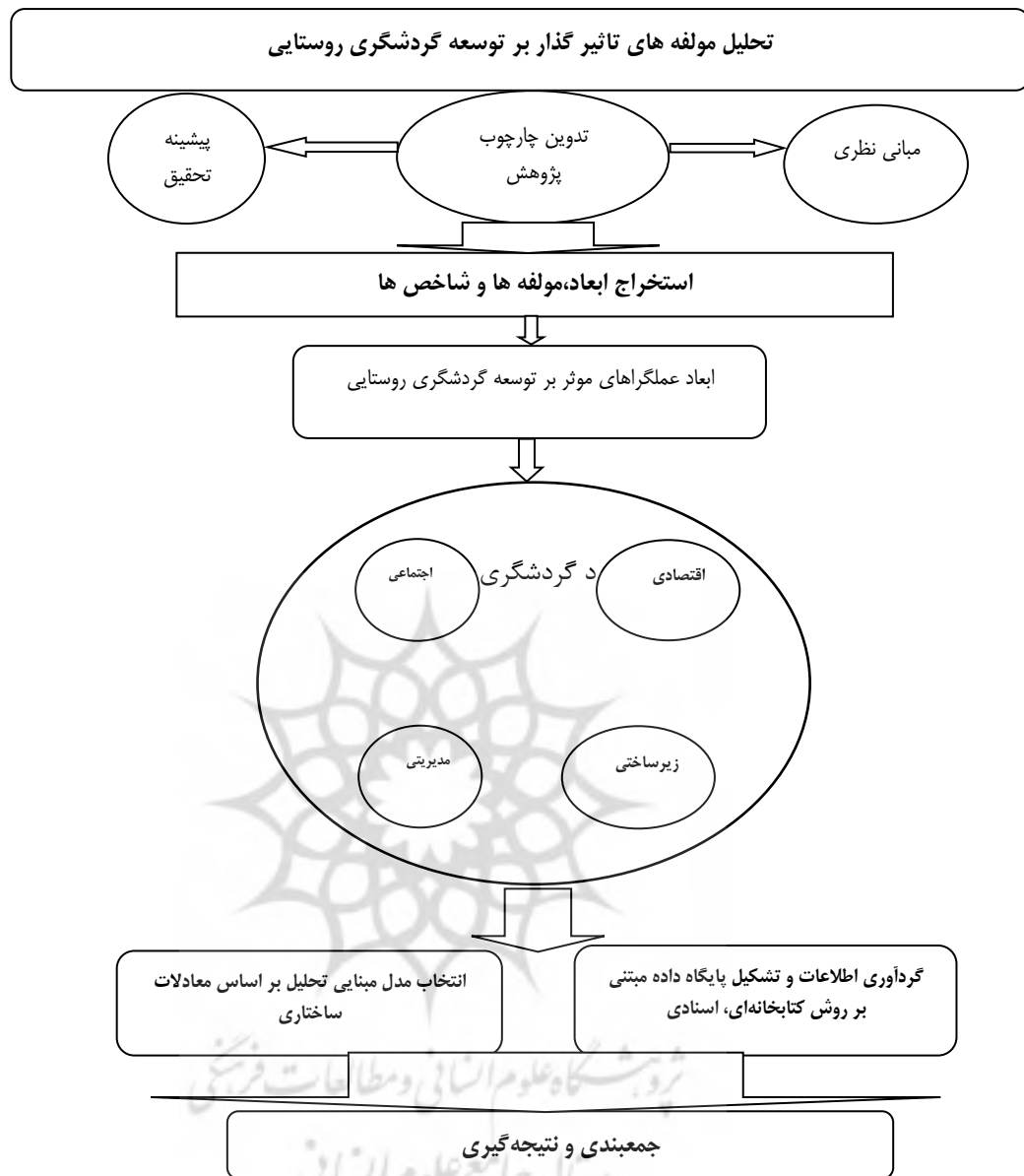
استان اصفهان، یکی از استان‌های مرکزی کشور است که در حدود ۱۰۶ کیلومترمربع مساحت دارد. این استان در محدوده جغرافیایی عرض شمالی ۳۰ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۷ دقیقه و طول شرقی ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۳۱ دقیقه واقع شده است. این استان از طرف غرب به استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری از طریق جاده کوهستانی ارتباط دارد. این استان با توجه به موقعیت مناسب جغرافیایی و قرارگیری در فاصله نزدیک از کویر مرکزی در شرق و شمال و ناحیه کوهستانی در غرب از نظر طبیعی و انسانی دارای جاذبه‌های متنوع و متعددی است که منجر به جذب گردشگران در سطوح منطقه‌ای و ملی شده است. با توجه به رونق و توسعه گردشگری در روستاهای این استان به خصوص در سال‌های اخیر که افزایش قابل توجهی در تعداد گردشگران ورودی اتفاق افتاده، لازم است تا ابعاد شاخص‌های گردشگری پایدار بر جامعه محلی موردسنجش قرار گرفته تا مشخص شود که تا چه حد توسعه گردشگری به افزایش مشارکت جامعه محلی در فعالیت‌های گردشگری در سطوح محلی و منطقه‌ای شده است.

شکل ۱. نقشه موقعیت منطقه مورد مطالعه

اصولاً هر پژوهش علمی نیازمند شاخص‌ها و متغیرهایی است تا بتواند به صورت دقیق و علمی موضوع مورد مطالعه را مورد بررسی قرار دهد و به همین خاطر این پژوهش نیز شاخص‌های مورد نیاز را از مطالعات مختلف مرتبط با موضوع استخراج نموده و همچنین تعدادی از شاخص‌ها نیز از درون یافته‌های پژوهش استخراج شده‌اند که در انجام این

پژوهش محقق را کمک می‌نمایند. بنابراین با توجه به شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش فرآیند پژوهش به صورت زیر ترسیم می‌گردد:

شکل ۲. فرآیند انجام پژوهش

یافته‌ها و بحث

یافته‌های تحقیق نشان داد که جامعه آماری مورد مطالعه از نظر جنسیت، ۱۶/۴ درصد زن و ۸۳/۶ درصد مرد بودند، از لحاظ سن ۲/۲ درصد زیر ۲۰ سال، ۲۳/۸ درصد بین ۲۰ - ۳۵ سال، ۲۶/۷ درصد بین ۳۵ - ۵۰، ۴۱ درصد بین ۵۰ - ۶۵ و ۶/۳ درصد ۶۵ سال سن به بالا دارند. از نظر تحصیلات ۳۳/۵ درصد زیر دیپلم، ۳۶/۵ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۱۹/۸ لیسانس، ۱۰/۲ درصد هم فوق لیسانس و بالاتر هستند. از لحاظ وضعیت شغلی ۲۸/۶ درصد سرپرستان خانوار کارگر، ۹/۸ درصد کارمند، ۲۷/۶ درصد کشاورز، ۱۱/۳ درصد دارای شغل آزاد و ۱۱/۷ درصد سایر (کاسب، راننده، صنایع دستی و ...) را تشکیل می‌دهد.

بررسی وضعیت شاخص‌های تأثیرگذار بر گردشگری پایدار

برای سنجش وضعیت شاخص‌های تأثیرگذار بر گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه، از چهار شاخص اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی (با ۴۰ گویه) در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده شد؛ یعنی از پاسخگویان درخواست شد تا میزان اهمیت هر یک از گویه‌ها از خیلی کم تا خیلی زیاد بیان کنند. بر پایه نتایج تحقیق، از نظر روستاییان در کل گردشگری پایدار در جامعه روستاهای نمونه با میانگین $1/73$ پایین‌تر از میانه نظری تحقیق (یعنی ۳) بوده است؛ و شاخص اقتصادی با میانگین $2,18$ نسبت به سایر شاخص‌ها از وضعیت مناسب‌تری در سطح منطقه برخوردار بوده است.

با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای با میانه نظری ۳، ضمن اطمینان از نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف، نظرات روستاییان پیرامون شاخص‌های گردشگری پایدار مورد بررسی قرار گرفت و بر این اساس، مقدار آماره T در تمام شاخص‌ها پایین‌تر از مقدار متوسط (یعنی ۳) است. شاخص‌های اقتصادی (با مقدار $T = -20/3$) و کالبدی (با مقدار $T = -30/54$) بیشترین سهم را در گردشگری پایدار روستاهای نمونه داشته‌اند؛ بطوریکه مقدار آماره T و مقدار سطح معنی‌داری $0/00$ در این شاخص‌ها که از $0/05$ کمتر است و با توجه به میانگین مربوطه که البته کمتر از ۳ می‌باشد، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که روستاییان این شاخص‌ها را در سطح روستاها تا حدودی موفق‌تر دانسته‌اند. لازم به ذکر است که با توجه به مقدار آماره T، تمام شاخص‌های تحقیق از نظر روستاییان دارای میانگین پایین‌تر از ۳ بوده و سطح دستیابی و موفقیت در تمام شاخص‌ها در سطح نسبتاً پایینی اتفاق افتاده است (جدول ۳).

جدول ۳. ارزیابی میزان اهمیت شاخص‌های گردشگری پایدار روستایی از نظر روستاییان (استاندارد آزمون=۳)

شاخص‌ها	میانگین	مقدار آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪ اختلاف بالا	پایین
اجتماعی	۱,۶۸	-۴۶,۷۳	۲۲۷	۰,۰۰۰	-۱,۳۱	-۱,۳۷	-۱,۲۶
اقتصادی	۲,۱۸	-۲۰,۳۱	۲۲۷	۰,۰۰۰	-۰,۸۲	-۰,۹۰	-۰,۷۴
کالبدی	۱,۷۸	-۳۰,۵۴	۲۲۷	۰,۰۰۰	-۱,۱۱	-۱,۱۹	-۱,۰۴
زیست محیطی	۱,۵۸	-۴۱,۵۴	۲۲۷	۰,۰۰۰	-۱,۴۱	-۱,۴۸	-۱,۳۵
گردشگری پایدار	۱,۷۳	-۵۲,۷۰	۲۲۷	۰,۰۰۰	-۱,۱۷	-۱,۲۱	-۱,۱۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

بررسی تأثیر مولفه‌ها بر کل اثرگذاری گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه

نتایج آزمون همبستگی پیرسون (با اطمینان از توزیع نرمال داده‌ها) نشان می‌دهد که تمامی مقادیر احتمال آزمون جهت ارتباط بین شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی با متغیر گردشگری پایدار روستایی دارای سطح معناداری کمتر از $0,01$ می‌باشد، در نتیجه این شاخص‌ها و متغیر گردشگری پایدار روستایی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد پس با افزایش سطح شاخص‌ها، گردشگری پایدار نیز بهبود یافته است (جدول ۴).

جدول ۴. بررسی رابطه شاخص‌های اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی با متغیر گردشگری پایدار

وابسته	مقدار آماره پیرسون	سطح معناداری	نتیجه آزمون
مستقل			
اجتماعی	۰,۶۵۶**	۰,۰۰۰	رابطه معنی‌دار وجود دارد
اقتصادی	۰,۵۱۱**	۰,۰۰۰	رابطه معنی‌دار وجود دارد
کالبدی	۰,۷۴۱**	۰,۰۰۰	رابطه معنی‌دار وجود دارد
زیست محیطی	۰,۶۵۷**	۰,۰۰۰	رابطه معنی‌دار وجود دارد

** همبستگی در سطح $0,01$ معنادار است

برای آزمون مدل مفهومی پژوهش و تأثیر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی بر گردشگری پایدار از فن مدل سازی معادلات ساختاری و نرم افزار Smart PLS، استفاده شد. مدل سازی معادلات ساختاری از دو بخش مدل اندازه گیری و مدل ساختاری تشکیل شده است و متغیرهای مدل در دودسته متغیرهای پنهان و آشکار تقسیم بندی می شوند که متغیرهای پنهان نیز در سطوح مختلف به کار برده می شوند (Amaro & Duarte, 2016). در پژوهش حاضر متغیرهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی و گردشگری پایدار سازه های اصلی (و متغیرهای پنهان تحقیق) هستند که هریک از این سازه ها بر اساس مدل مفهومی پژوهش، از شاخص های مختلفی تشکیل شده اند که توسط تعدادی گویه یا سؤال سنجیده شده اند که در مطالب بالا ارائه شده است. در این مدل، روایی پرسشنامه توسط دو معیار روایی همگرا و واگرا که مختص مدل سازی معادلات ساختاری است، بررسی شد. روایی همگرا به میزان توانایی شاخص های یک بُعد در تبیین آن بُعد اشاره دارد و روایی واگرا نیز بیانگر این مطلب است که سازه های مدل پژوهش بایستی همبستگی بیشتری با سؤالات خود داشته باشند تا با سازه های دیگر (Hulland, 1999). برای ارزیابی روایی همگرا از معیار، AVE (میانگین واریانس استخراج شده) مربوط به متغیرهای مرتبه اول استفاده شد.

جدول ۵. شاخص های ارزیابی اعتبار و پایایی ابزار گردشگری پایدار

مؤلفه	اعتبار همگرا AVE	اعتبار ممیز فورنل و لارکر	بارهای مقاطع	عاملی HTMT	پایایی آلفای کرونباخ (Alpha>0/7)	پایایی ترکیبی (CR>0/7)
اجتماعی	۰/۸۴۵	تائید	تائید	تائید	۰/۸۵۶	۰/۸۸۲
اقتصادی	۰/۸۱۳	تائید	تائید	تائید	۰/۸۹۰	۰/۸۹۱
کالبدی	۰/۶۴۴	تائید	تائید	تائید	۰/۷۸۶	۰/۷۹۴
زیست محیطی	۰/۷۱۴	تائید	تائید	تائید	۰/۸۳۹	۰/۸۷۷
گردشگری پایدار	۰/۷۴۱	تائید	تائید	تائید	۰/۸۶۶	۰/۸۶۷

مقدار ملاک برای سطح قبولی AVE، ۰/۵ می باشد، بدین معنا است که متغیر پنهان موردنظر حداقل ۵۰ درصد واریانس مشاهده پذیرهای خود را تبیین می کند. در پژوهش حاضر، تمامی مقادیر AVE مربوط به سازه ها از ۰/۵ بیشتر بوده و این مطلب، مؤید این می باشد که روایی همگرایی پرسشنامه حاضر در حد قابل قبول است (جدول ۵). برای سنجش پایایی مدل از پایایی ترکیبی^۵ و آلفای کرونباخ^۶ استفاده می شود که ضریب آلفای کرونباخ بیانگر میزان توانایی سؤالات در تبیین مناسب ابعاد مربوط به خود است. هم چنین ضریب پایایی ترکیبی نیز میزان همبستگی سؤالات یک بُعد به یکدیگر برای برازش کافی مدل های اندازه گیری را مشخص می کند. با توجه به اینکه مقدار مناسب برای آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی ۰/۷ است (George & Mallery, 2003: 231) و مطابق با یافته های تحقیق این معیارها در مورد متغیرهای مکنون مقدار مناسبی را اتخاذ نموده اند، می توان متناسب بودن وضعیت پایایی پژوهش را تأیید کرد. پس از آزمون مدل بیرونی لازم است تا مدل درونی که نشانگر ارتباط بین متغیرهای مکنون پژوهش است، ارائه شود. جهت بررسی تأثیر شاخص های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی بر گردشگری پایدار با استفاده از رویکرد مدل سازی معادله ساختاری واریانس محور متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش به صورت متغیرهای مکنون و در قالب مدل های عاملی مرتبه اول وارد مدل معادله ساختاری گردیدند (شکل ۲).

1 Structural Equation Modeling (SEM)

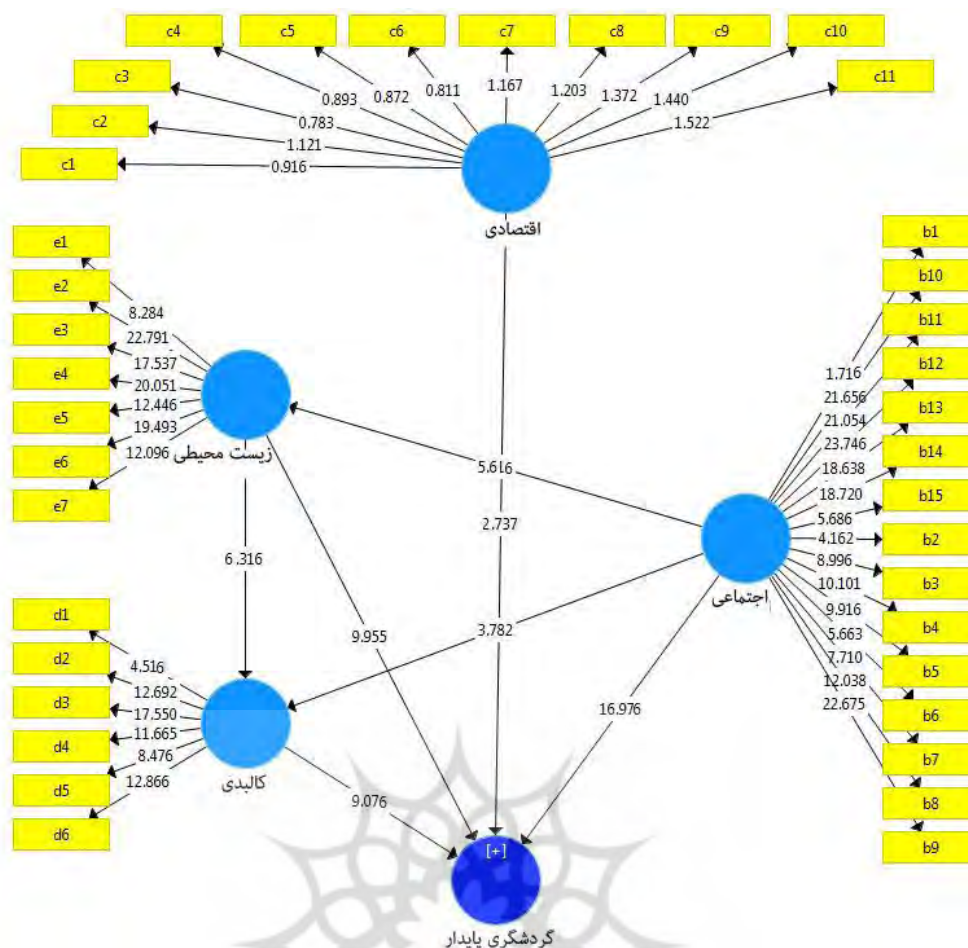
2 Measurement Model

3 Structural Model

4 Average Variance Extracted- AVE

5 Composite Reliability

6 Cronbachs Alpha

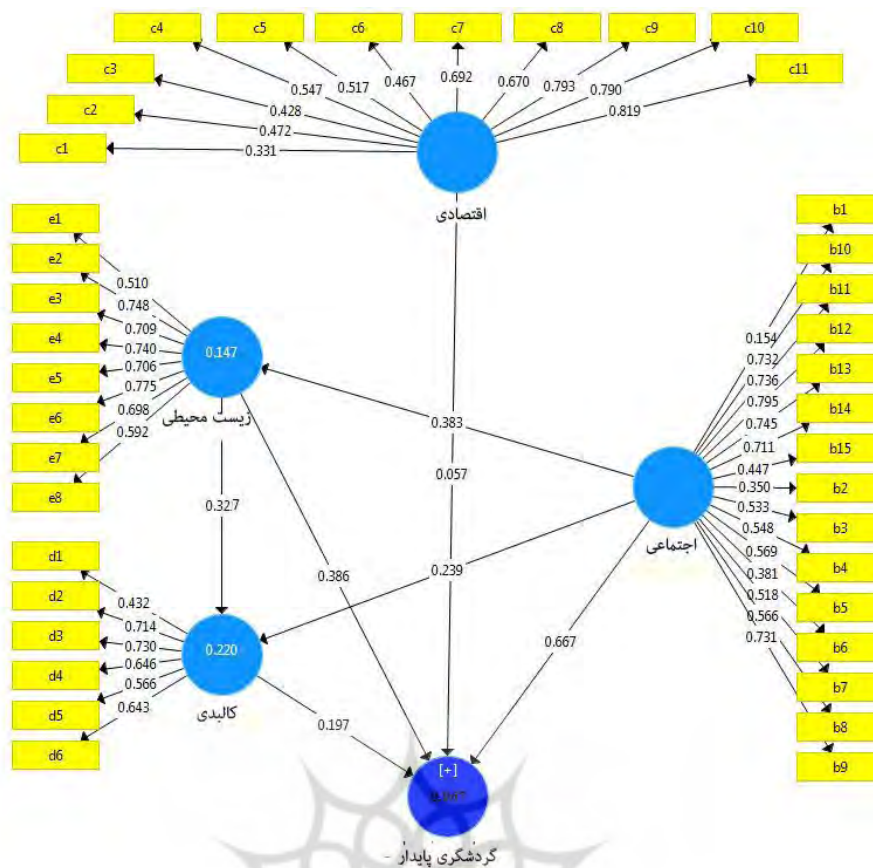

شکل ۲. مدل ساختاری تاثیر مستقیم در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی بر گردشگری پایدار (همراه با ضرایب معناداری Z)

در شکل بالا، اعداد روی خطوط، مقادیر T مربوط به آزمون Bootstrapp هستند و همانند آزمون T تفسیر می‌شوند؛ یعنی اگر مقادیر T بیش از ۱/۹۶ باشد در سطح ۰/۰۵ و اگر مقادیر بیش از ۲/۵۸ باشد در سطح ۰/۰۱ معنادار هستند (Vinzi et al, 2010). همان‌گونه که در شکل شماره ۳ مشخص است، ضرایب T بین شاخص‌ها و متغیر گردشگری پایدار، بالای ۲/۵۸ هستند یعنی ارتباط بین متغیرها در جامعه نمونه با اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود. علاوه بر این، برای بررسی معناداری ضریب مسیر لازم است مقدار t برای هر مسیر برآورد گردد (جدول ۶). لازم به توضیح می‌باشد که اثر مستقیم شاخص اقتصادی بر اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی نیز مورد بررسی قرار گرفته که معنادار نشده است و از مدل حذف گردید.

جدول ۶. شاخص‌های ارزیابی مدل درونی پژوهش، جهت و معناداری اثرات مستقیم

روابط بین سازه‌ها	ضریب بتای استاندارد	T Statistics	سطح معناداری (P)
اجتماعی -> کالبدی	۰,۰۶۲	۳,۷۸۲	۰,۰۰۰
اجتماعی -> زیست محیطی	۰,۰۶۴	۵,۹۱۰	۰,۰۰۰
زیست محیطی -> کالبدی	۰,۰۶۳	۵,۳۱۶	۰,۰۰۰
اجتماعی -> گردشگری پایدار	۰,۰۳۸	۱۶,۹۷۱	۰,۰۰۰
اقتصادی -> گردشگری پایدار	۰,۰۸۰	۲,۷۳۸	۰,۰۴۷
کالبدی -> گردشگری پایدار	۰,۰۲۲	۹,۰۷۱	۰,۰۰۰
زیست محیطی -> گردشگری پایدار	۰,۰۳۵	۹,۹۵۴	۰,۰۰۰

شکل ۳. ارزیابی مدل ساختاری تأثیر شاخص‌های چهارگانه بر گردشگری پایدار

با توجه به نتایج T و P ضریب مسیر و تأیید ارتباط مستقیم بین متغیرها، در ادامه ضریب تأثیر مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌های تحقیق بر گردشگری پایدار نیز بررسی شده است. رابطه علت و معلولی بین متغیرهای مکنون و گردشگری پایدار در قالب مدل ساختاری سنجیده شده است (شکل ۳).

اعداد نوشته شده بر روی خطوط درواقع ضرایب بتا حاصل از معادله رگرسیون میان متغیرها است که همان ضرایب مسیر می‌باشد. اعداد داخل هر دایره نشان‌دهنده مقدار R^2 مدلی است که متغیرهای پیش‌بینی از طریق فلش به آن دایره وارد شده‌اند. اعداد روی خطوط مربوط به گوپه‌ها، بارهای عاملی شاخص‌ها می‌باشد. بار عاملی مقدار عددی است که میزان شدت رابطه میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرآیند تحلیل مسیر مشخص می‌کند. هرچه مقدار بار عاملی یک شاخص در رابطه با یک سازه مشخص بیشتر باشد، آن شاخص سهم بیشتری در تبیین آن سازه ایفا می‌کند. چنانکه در شکل ۴ مشاهده می‌کنید، تمام شاخص‌های پژوهش حاضر بار عاملی بیش از ۰/۴ داشته و از اعتبار و روایی بالایی برای سنجش متغیرها برخوردار هستند و همبستگی قابل قبولی بین شاخص‌ها وجود دارد.

همان‌طور که در شکل شماره ۴، نمایان است، رابطه بین شاخص‌های اصلی و متغیر وابسته پژوهش معنادار و مستقیم است؛ بدین ترتیب ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی بر گردشگری پایدار تأثیر مثبت و معناداری دارد که طبق ضرایب استاندارد، ۶۶٫۵ درصد از تغییرات گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه به‌طور مستقیم توسط شاخص‌های اجتماعی پیش‌بینی می‌شود. بُعد اجتماعی با میانجیگری بعد کالبدی و زیست محیطی به‌صورت غیرمستقیم نیز بر گردشگری پایدار تأثیرگذار می‌باشد که به لحاظ آماری معنادار است ($p > ۰/۰۵$). در ادامه برای بررسی میزان تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (گردشگری پایدار) لازم است اثرات کل، مستقیم و غیرمستقیم برای متغیرهای مدل محاسبه و ارائه نمود.

جدول ۷. برآورد اثرات کل، مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌های تحقیقی بر گردشگری پایدار

متغیر مستقل	میانجی	متغیر وابسته	ضریب تعیین	اثرات مستقیم اثر	P	اثرات غیرمستقیم اثر	p	اثرات کل اثر	p
اجتماعی	← زیست محیطی			۰/۶۶۵	۰/۰۰۰	۰/۲۱۹	۰/۰۰۰	۰/۸۹۳	۰/۰۰۰
اقتصادی		گردشگری	۰/۹۶۷	۰/۰۵۹	۰/۰۴۰	-	-	۰/۰۵۹	
کالبدی		پایدار		۰/۱۹۷	۰/۰۰۰	-	-	۰/۱۹۷	
زیست محیطی	کالبدی ←			۰/۳۸۶	۰/۰۰۰	۰/۰۶۴	۰/۰۰۰	۰/۴۴۹	۰/۰۰۰

بر اساس جدول فوق، بعد اجتماعی با در نظر گرفتن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، با ضریب ۰/۸۸، تأثیر بیشتری نسبت به سایر ابعاد بر گردشگری پایدار داشته است. این ارتباط بین سازه‌های اصلی پژوهش در سطح اطمینان ۹۵ درصد به لحاظ آماری نیز معنادار است و P کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد ($p > ۰/۰۵$)، یعنی هر واحد افزایش در شاخص‌های اجتماعی، با افزایش ۰/۸۹ واحدی متغیر وابسته همراه است و برعکس. شاخص‌های زیست محیطی با ضریب تأثیرگذاری ۰/۴۴۹ نیز تأثیر نسبتاً زیادی در گردشگری پایدار منطقه مورد مطالعه داشته است و شاخص‌های کالبدی با ضریب ۰/۱۹۷ در مرحله سوم قرار دارد. لازم به توضیح می‌باشد که شاخص‌های اقتصادی کمترین تأثیر را در گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه را داشته است.

بررسی حجم اثرگذاری متغیرهای پنهان درون‌زای (وابسته) مدل با ضریب R^2 مشخص می‌شود. پارامتر R^2 معیاری است که نشان از تأثیر یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا دارد و سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 در نظر گرفته می‌شود. مطابق با شکل ۴، مقدار R^2 برای متغیر گردشگری پایدار برابر ۰/۹۶۷ محاسبه شده است که با توجه به سه مقدار ملاک، تأثیر متغیر مستقل بر گردشگری پایدار در سطح قوی می‌باشد؛ بنابراین دستیابی به شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی، تأثیر زیادی بر گردشگری پایدار منطقه مورد مطالعه داشته است؛ و بر گردشگری پایدار تأثیر معنادار داشته است بطوریکه ۹۶/۷ درصد تغییرات گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه به‌وسیله شاخص‌های چهارگانه پیش‌بینی شده است. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری نیز نتایج به‌دست آمده را تأیید می‌کند. مقدار Q^2 نشان از قدرت پیش‌بینی کنندگی خیلی مناسب مدل در خصوص سازه‌های درون‌زای پژوهش دارد و با توجه به مقدار به‌دست آمده برای GOF به میزان ۰/۸۶۱، برازش بسیار مناسب مدل کلی تأیید می‌شود و بیانگر این است که برازش داده‌ها به مدل برقرار است و همه شاخص‌ها دلالت بر مطلوبیت مدل معادله ساختاری دارند (جدول ۸).

جدول ۸. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری ۱

شاخص	$Q^2 (=1-SSE/SSO)$ ^۲	SRMR ^۳	NFI ^۴	Communality	R^2	GOF ^۵
مقدار	۰/۷۲۴	۰/۰۹۱	۰/۹۳۵	۰/۷۴۲	۰/۹۴۳	۰/۸۶۱

نتیجه‌گیری

امروزه برخورداری جوامع روستایی از سطح قبل قبولی از گردشگری پایدار، یکی از مولفه‌های کلیدی توسعه پایدار روستایی است که متضمن مشارکت و حضور فعال سایر خانوارها در تمامی عرصه‌های روستایی است و بالعکس، ضعف

۱ - در رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری واریانس محور و نرم افزار Smart PLS، شاخص‌های زیر برای ارزیابی کلیت مدل گزارش می‌شود:

۲ - مقدار Q^2 توان پیش‌بینی کنندگی مدل نشان می‌دهد که مدل به چه میزان در پیش‌بینی متغیر وابسته توانایی دارد. هرچه مقدار این شاخص به ۱ نزدیک‌تر باشد، مدل از توان پیش‌بینی کنندگی بیشتری برخوردار است. سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵، ۰/۳۵ به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای پیش‌بینی کنندگی معرفی شده است.

۳ - مقدار این شاخص در حالت مطلوب باید از مقدار ۰/۱۰ کمتر باشد.

۴ - مقدار مطلوب برای این شاخص مقادیر بالاتر از ۰/۹۰ است.

۵ - در خصوص شاخص GOF مقادیر کمتر از ۰/۱۰ نشان‌دهنده برازش ضعیف، ۰/۲۵ برازش متوسط و بالاتر از ۰/۳۶ برازش مطلوب است. این معیار از طریق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$GOF \cong \sqrt{\text{Communality} \partial R^2} \quad (\text{رابطه ۱})$$

گردشگری پایدار در میان خانوارهای روستایی به شیوه‌های مختلفی فضای روستا را به سمت ناپایداری سوق می‌دهد. از این‌رو ارتقای سطح گردشگری پایدار به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان مبدل شده است. مطالعه حاضر با هدف بررسی تأثیر شاخص‌های گردشگری پایدار از دیدگاه روستاییان با رویکرد مدل سازی معادله ساختاری مطالعه موردی: مناطق روستایی استان اصفهان انجام گرفت، گردشگری پایدار با تعریف چهار مؤلفه شاخص اقتصادی، شاخص کالبدی، شاخص زیست محیطی و شاخص اجتماعی به عنوان مقیاس‌های برای گردشگری پایدار در نظر گرفته شد. در ادامه برای آزمودن مدل مفهومی پژوهش و بررسی تأثیر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی بر گردشگری پایدار ضمن تأیید همبستگی مثبت و معنی‌داری این دو متغیر با آزمون همبستگی پیرسون، از فن مدل‌سازی معادلات ساختاری با رویکرد تکنیک حداقل مربعات جزئی (PLS) استفاده گردیده است. نتایج به‌دست‌آمده از نرم‌افزار Smart PLS نیز ضمن تأیید آزمون بیرونی مدل (مقدار روایی واگرا و همگرا، آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی) نشان داد که ضرایب t بین سازه‌های اصلی پژوهش، بالای ۲/۵۸ بوده و رابطه معنادار و مستقیم بین دو متغیر برقرار است؛ و بُعد اجتماعی با در نظر گرفتن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، با ضریب ۰/۸۹، تأثیر بیشتری نسبت به سایر ابعاد بر گردشگری پایدار داشته است. شاخص‌های زیست محیطی با ضریب تأثیرگذاری ۰/۴۴۹ نیز تأثیر نسبتاً زیادی در گردشگری پایدار منطقه مورد مطالعه داشته است و شاخص‌های کالبدی با ضریب ۰/۱۹۷ در مرحله سوم قرار دارد. لازم به توضیح می‌باشد که شاخص‌های اقتصادی کمترین تأثیر را در گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه را داشته است. در کل با توجه به مقدار R^2 برای متغیر تغییر گردشگری پایدار (۰/۹۶۷) مشخص گردید دستیابی به شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی، تأثیر زیادی بر گردشگری پایدار منطقه مورد مطالعه داشته است و بر گردشگری پایدار تأثیر معنادار داشته است، بطوریکه ۹۶/۷ درصد تغییرات گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه به‌وسیله شاخص‌های چهارگانه پیش‌بینی شده است. مقدار به‌دست‌آمده برای شاخص GOF (به میزان ۰/۸۶۱)، نیز برازش بسیار مناسب مدل ساختاری تحقیق را تأیید می‌کند.

مقایسه بین پژوهش‌های گذشته و پژوهش حاضر نشان می‌دهد که، از بین پژوهش‌های صورت گرفته درباره موضوع گردشگری پایدار، نتایج پژوهش کریم زاده و همکاران (۱۳۹۱) دو عامل سیاسی و قانونی را در ایجاد فرصتهای گردشگری نواحی روستایی موثر دانسته‌اند در حالیکه پژوهشگران دیگری چون رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه خود بیشتر بر عامل اقتصادی مد نظر قرار گرفته است در حالیکه در این پژوهش بیشترین تأکید بر بحث هسته پژوهشی گردشگری روستایی در استان اصفهان و ابعاد مختلف گردشگری پایدار است. در تحقیق دیگر مانوئل و همکاران (۲۰۱۷) است که، در پژوهش آنها با عنوان نگرش ساکنان و اتخاذ رفتارهای طرفدار گردشگری در جزایر کیپ ورد به این نتیجه رسیده‌اند که، بین رفتار استقبال ساکنان از گردشگران و رفتارهای گردشگران رابطه معناداری وجود دارد. و برای رسیدن به منافع شخصی و اقتصادی در بحث گردشگری، نیازمند شناخت رفتارهای گردشگران و ساکنان مقصد گردشگری است. همانطور که در این تحقیق مشخص است این عامل نیز جز مواردی است بسیار تأثیرپذیر است. در جمع‌بندی پژوهش می‌توان گفت که موفقیت در دستیابی به اهداف همه جانبه آینده گردشگری پایدار استان اصفهان وابسته به تعامل موثر بین عوامل اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی است. توجه کافی از سوی برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان به عوامل تأثیرگذار بر تبیین چشم‌انداز آینده گردشگری جامعه‌محور، اولویت‌بندی و مد نظر قرار دادن روابط بر یکدیگر بسترهای لازم را برای تحقق و توسعه و تکامل مطلوب و الگومدار مقاصد گردشگری ایجاد خواهد کرد، به گونه‌ای که تعادل و پایداری طولانی مدت را در همه ابعاد و سطوح تضمین کند.

منابع

- پاپلی‌یزدی، محمدحسین، سقایی، مهدی (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت، تهران.
- جوان، فرهاد. (۱۴۰۰). تبیین نظام توزیع منافع گردشگری در ناحیه روستایی رضوانشهر. روستا و توسعه پایدار فضا، ۲(۲)، ۶۹-۹۴.
- جوان، فرهاد، افراخته، حسن و ریاحی، وحید. (۱۳۹۸). تحلیل فضایی اثرات گردشگری بر تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوان‌شهر. برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۱۶(۱)، ۵۷-۷۰.
- جوان، فرهاد، حسنوند، علی و عارف‌نژاد، محسن. (۱۴۰۳). شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵(۱۵)، ۸۴-۹۸.
- حجت‌شمایی، سیروس و جوان، فرهاد. (۱۴۰۱). اکوتوریسم و پایداری محیط‌زیست روستایی در شهرستان رودبار. مطالعات مدیریت توسعه سبز، ۱(۲)، ۵۹-۷۲.
- رضایی، پژمان. (۱۳۹۷). ارزیابی میزان پایداری گردشگری روستایی: مطالعه موردی دهستان هوره، استان چهارمحال و بختیاری. روستا و توسعه، ۲۱(۴)، ۱۳۵-۱۵۹.
- صحنه، بهمن و مهدی خداداد (۱۳۹۳). بررسی راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT مطالعه موردی: دهستان فیروزجاه - شهرستان بابل. دومین همایش ملی پژوهش‌های کاربردی در جغرافیا و گردشگری.
- عینالی، جمشید، فراهانی، حسین، چراغی، مهدی، عباسی، فریبا. (۱۳۹۷). ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار اجتماعات محلی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری - استان زنجان). گردشگری و توسعه، ۷(۲)، ۱۷۱-۱۹۳.
- فرجی، امین، نعمت‌پور، محمد، عشیره، امید (۱۳۹۶). تحلیل سیستمی اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری ایران با رویکرد آینده‌پژوهی، دو فصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، سال پنجم، شماره نهم: ۱۸۹-۱۵۱.
- مهری تالارپشتی، اسفندیار، پوررمضان، عیسی، مولایی‌هشجین، نصراله، بیگدلی، آتوسا. (۱۳۹۸). تبیین نقش گردشگری در پایداری اجتماعی روستاهای شهرستان قائم‌شهر با تکیه بر نظر مدیران محلی. فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۲)، ۸۳-۹۷.
- میرکتولی، جعفر و راضیه مصدق (۱۳۸۹). بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی دهستان استرآباد جنوبی. شهرستان گرگان، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۲، شماره ۷، ص ۱۳۵-۱۵۴.
- Amaro, S., & Duarte, P. (2016, May). Modelling formative second order constructs in PLS. In European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies (pp. 19-27). Academic Conferences International Limited.
- Ashley, Caroline (2010); The Impacts of Tourism on Rural Livelihoods: Namibia's Experience, Overseas Development Institute, Portland House, and Stag Place, London. SW1E 5DP.
- Buttel, F. H. Larson, O. F. & Gillespie, G. W. (1990). The sociology of agriculture. New York: Greenwood Press
- Berglund K, Gaddefors J, Lindgren M (۲۰۱۶) Provoking identities: entrepreneurship and emerging identity positions in rural development. Entrep Reg Dev ۲۸(۱-۲):۷۶-۹۶
- Brooks, D.J., (2010), What is security: Definition through knowledge categorization. Secur. J. 2010, 23, 225-239.
- Cambridge Dictionary (2021), Meaning of security in English, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security?q=security>.
- Chambers, R. Pacey, A. & Thrupp, L. A. (1989). Farmer first. London: Intermediate- Technology.
- Cho, Y., Jeong H., Choi, A., Sun, M., (2019), Design of a Connected Security Lighting System for Pedestrian Safety in Smart Cities, Sustainability, 11, 1308, PP: 1-11,
- Cochrane, W. W. (1979). The development of American agriculture. Minneapolis University of Minnesota Press.
- Ellis, F. 2010, Rural livelihoods and diversity in developing countries, Oxford University Press, Oxford.
- Engerer, H., (2009), Security Economics: Definition and Capacity; Economics of Security Working Paper 5; Economics of Security: Berlin, Germany, 2009.
- Esparcia, J. (2014). Innovation and networks in rural areas. Journal of Rural Studies, 34, 1-14.

- George, D., & Mallery, P. (2003). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference (4th Ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Gkartzios, M. & Lowe, P. (2019). Revisiting neo-endogenous rural development. In
- Lowe, P. (2010). Enacting rural sociology: Or what are the creativity claims of the engaged sciences? *Sociologia Ruralis*, 50(3), 311-330.
- Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies. *Strategic Management Journal*, 20(2), 195-204.
- Marini, M. & Mooney, P. H. (2006). Rural economies. In P. Cloke, T. Marsden, & P. H. Mooney (Eds.), *Handbook of rural studies* (pp. 91-103). London: Sage
- Ray, C. (2010). *Culture economies*. Newcastle: CRE Press.
- Scheyvens, R. (2007). Exploring The Tourism- Poverty Nexus. *Current Issues in Tourism*, 10, (2&3), p: 231-254.
- World Bank. (2008). *World development report 2008: Agriculture for development*. Washington, DC: World Bank

